

De Nederlandse economie

Ongelijkheid tussen huishoudens vanuit verschillende concepten

2015 | 05

Arjan Bruil

Dit artikel laat zien dat economische verschillen tussen huishoudens samenhangen met de gekozen inkomens- en vermogensconcepten. Herverdeling vermindert de inkomensongelijkheid in Nederland drastisch. Als alleen naar het primair inkomen gekeken wordt, dan is het verschil tussen arm en rijk relatief groot. Dit verschil wordt minder als de effecten van herverdelingen zoals bijvoorbeeld belastingen en sociale premies en uitkeringen worden meegenomen. De vermogensongelijkheid neemt toe als de opgebouwde pensioenrechten mee worden genomen in de ongelijkheidsmaatstaf. Daarnaast wordt in dit artikel getoond dat verschillen tussen huishoudens sterk afhangen van de verslagperiode en de levensfase van de kostwinner.

1. Inleiding

Economische ongelijkheid staat de laatste jaren in de schijnwerpers. In eerste instantie is dit geïnspireerd door het werk van Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009), die stelden dat macro-economische kerncijfers geen volledig en betrouwbaar beeld geven van de ontwikkeling van welvaart. Hiervoor moet vooral naar de verdeling van deze kerncijfers gekeken worden (Commission of the European Communities, 2009) (IMF/FSB, 2009). Als het om inkomens van huishoudens gaat is het beschikbaar inkomen het kerncijfer. Over de verdeling hiervan was tot voor kort weinig bekend. De verdelingen van inkomens en vermogens zijn recentelijk nog meer in de belangstelling komen te staan door het werk van Piketty (2014), die het internationale debat over ongelijkheid domineert (zie kader).

Mede geïnspireerd door dit debat heeft CBS een nieuwe statistiek opgezet waarin de nationale rekeningen (NR) verrijkt worden met verdelingsinformatie van huishoudensgroepen. Het geeft inzicht in de mate van ongelijkheid binnen de huishoudenssector, gezien vanuit verschillende dimensies over de periode 2005–2012. Hierbij worden niet alleen inkomens en vermogens in beschouwing genomen, maar ook bestedingen en besparingen. Door daarnaast naar ongelijkheid binnen verschillende sub-groepen te kijken wordt een completer beeld gegeven van de huishoudenssector in Nederland. De toegevoegde waarde van deze nieuwe statistiek is dat de verdelingen zijn gemaakt binnen het kader van de nationale rekeningen, waardoor uitkomsten volledig zijn, en goed vergelijkbaar zijn in de tijd en tussen landen.¹⁾ Internationaal wordt door verschillende landen gewerkt aan deze statistiek, maar omdat dit nog in ontwikkeling is, is een internationale vergelijking nog niet te maken.

In dit artikel worden voor Nederland enkele resultaten van deze nieuwe statistiek gepresenteerd. In paragraaf 2 wordt de toegevoegde waarde van het raamwerk van NR in de ongelijkheidsdiscussie beschouwd. In paragraaf 3 komen verschillende dimensies van ongelijkheid aan bod. Getoond wordt dat het gekozen inkomens- of vermogensconcept de mate van ongelijkheid sterk beïnvloedt. Ook wordt hier het beeld verbreed door niet alleen naar huishoudens te kijken in de zin van arm en rijk, maar ook naar verschillen tussen jongeren en ouderen. Paragraaf 4 vat samen en trekt conclusies met betrekking tot de meetaspecten van inkomens- en vermogensongelijkheid.

¹⁾ Onderzoeksresultaten uit een eerdere fase zijn gepubliceerd door Bruil & Koymans (2014).

Recent debat over ongelijkheid

Een eenduidig antwoord op de vraag hoe ongelijkheid zich ontwikkelt is niet te geven en dient met zorg bekeken te worden (CBS, 2014). Veel hangt af van naar welke periode er gekeken wordt en welke maatstaf voor ongelijkheid genomen wordt. Het meest spraakmakende onderzoek op dit gebied is het werk van Piketty (*Kapitaal in de 21ste eeuw*, 2014). Volgens Piketty neemt de ongelijkheid toe, omdat de beloning op arbeid en kapitaal uiteenlopende ontwikkelingen kennen. Op basis hiervan geeft hij onder meer de aanbeveling voor de politiek om vermogen zwaarder te belasten, zodat voorkomen wordt dat de samenleving eeuwen terug valt in de geschiedenis, toen hele families konden leven van erfenissen.

Nederland behoort niet tot de landen die onderzocht zijn, maar ook in ons land is de aandacht voor inkomens- en vermogensongelijkheid groot. Dit blijkt onder meer uit de publicatie van Wilterdink (2015) waarin hij de ontwikkeling voor Nederland van 1850 tot nu schetst. Uit zijn onderzoek blijkt dat vanaf 1910 het aandeel van de rijkste één procent huishoudens in het totale vermogen lange tijd afnam. Vanaf de jaren tachtig nam de ongelijkheid weliswaar weer toe, maar kwam het niet in de buurt van de niveaus aan het begin van die eeuw. Dit patroon is vergelijkbaar met dat van andere landen (Wilterdink, 2015, pp. 363–364). Ook de wetenschappelijke raad voor regeringsbeleid (WRR) heeft een rapport uitgebracht over de ongelijkheid in Nederland (WRR, 2014). Hieruit volgde dat de ongelijkheid in inkomensontwikkeling weliswaar groeit als er naar de verhouding van de 10 procent rijkste huishoudens en 10 procent armste huishoudens gekeken wordt, maar dat deze gelijk blijft als de Gini-coëfficiënt²⁾ beschouwd wordt als ongelijkheidsmaat. Verder bestempelen zij de vermogensongelijkheid in Nederland als groot in relatie tot de inkomensongelijkheid en tot het buitenland. Dit komt deels door de ontwikkeling van kapitaal (inclusief woningprijzen) en deels door het bestaan van de verzorgingsstaat. Doordat Nederland een sterk sociaal vangnet kent, waaronder het pensioenstelsel, is de noodzaak om te sparen relatief klein.

De OESO concludeert dat de inkomensongelijkheid is toegenomen in de meeste OESO landen, waaronder Nederland (OECD, 2008, 2011). De conclusies worden beïnvloed door de gekozen periode en ongelijkheidsmaatstaf. In veel gevallen worden de topinkomens nader beschouwd: de één procent zoals ze na de Occupy beweging bekend staan. Caminada *et al.* (2015) concluderen dat de ongelijkheid aan de top niet toeneemt; op basis van het inkomenspanelonderzoek van het CBS blijkt dat het aandeel van de topinkomens in het totale bruto inkomen stabiel is over de jaren 1990–2012. Als echter de vermogens beschouwd worden in plaats van, of tegelijk met, de inkomens is het beeld anders. Salverda (2015) komt tot de conclusie dat de vermogensongelijkheid groter is dan ooit, eveneens op basis van CBS-data (vermogensstatistiek). CBS (2014a) geeft in de uitgebreide publicatie 'Welvaart in Nederland 2014' een totaalbeeld van de ontwikkelingen op basis van deze microstatistieken. Hierin wordt geconcludeerd dat de inkomensongelijkheid tussen 2001 en 2012 nagenoeg gelijk is gebleven.

²⁾ De Gini-coëfficiënt is een maatstaf voor het weergeven van ongelijkheid. De coëfficiënt is een getal tussen 0 en 1, waarbij de waarde 0 hoort bij perfecte gelijkheid en 1 bij perfecte ongelijkheid. In het eerste geval heeft iedereen een gelijk inkomen en in het laatste geval heeft één persoon al het inkomen.

Naast het meten van ongelijkheid wordt er vaak een oordeel geveld over de rechtvaardigheid van de gemeten ongelijkheid. Wanneer ongelijkheid als onrechtvaardig wordt beschouwd is er een rol weggelegd voor de overheid, die middels herverdeling van inkomen en vermogen (zie de beleidsaanbeveling van Piketty) invloed uit kan oefenen.

---

2. Ongelijkheid in het raamwerk van nationale rekeningen

Het meten van ongelijkheid is niet nieuw, maar tot voor kort was dit vooral voorbehouden aan micro-economen. In dit artikel worden uitkomsten van een nieuwe statistiek gepresenteerd, waarin de koppeling tussen de nationale rekeningen en de microstatistieken gemaakt wordt voor Nederland. Voor een reeks van acht jaren worden de verschillen binnen de huishoudenssector gepresenteerd. De meting op macroniveau en de aansluiting op de nationale rekeningen (NR) is pas de laatste jaren met meer enthousiasme opgestart.³⁾ Het grote voordeel van de aansluiting van de verdelingen met het raamwerk van de nationale rekeningen is dat de uitgangspunten voor alle landen gelijk zijn en op dezelfde manier wordt samengesteld. Die samenstelling wordt gedaan volgens een omvangrijke set van wettelijk verplichte internationale richtlijnen (SNA 2008). Hierdoor is een goede internationale vergelijkbaarheid van economische prestaties over de jaren mogelijk. Concepten en definities zijn bepaald en gelijk voor elk jaar en voor elk land.

De nationale rekeningen zijn op een groot aantal bronnen gebaseerd, maar deze bevatten vaak geen informatie op persoons- of huishoudensniveau. De microstatistieken gebruiken bronnen die deze informatie wel hebben. Door het gebruik van deze verschillende bronnen voor dezelfde of vergelijkbare transacties, ontstaan er wel verschillen in niveaus tussen de microstatistieken en de nationale rekeningen. Deze verschillen kunnen conceptueel van aard zijn. De nationale rekeningen omvatten bijvoorbeeld transacties die microstatistieken niet meenemen. Ook kunnen er methodologische verschillen optreden als gevolg van non-response in de microstatistieken of als gevolg van steekproeftrekkingen. Tenslotte veroorzaakt ook de gekozen populatie verschillen. De gebruikte microstatistieken nemen bijvoorbeeld alleen de bevolking mee die aan het eind van het jaar nog in leven is, terwijl de nationale rekeningen ook de economische activiteiten meeneemt van personen die gedurende het jaar zijn overleden.

2.1 Pensioenen maken het beeld compleet

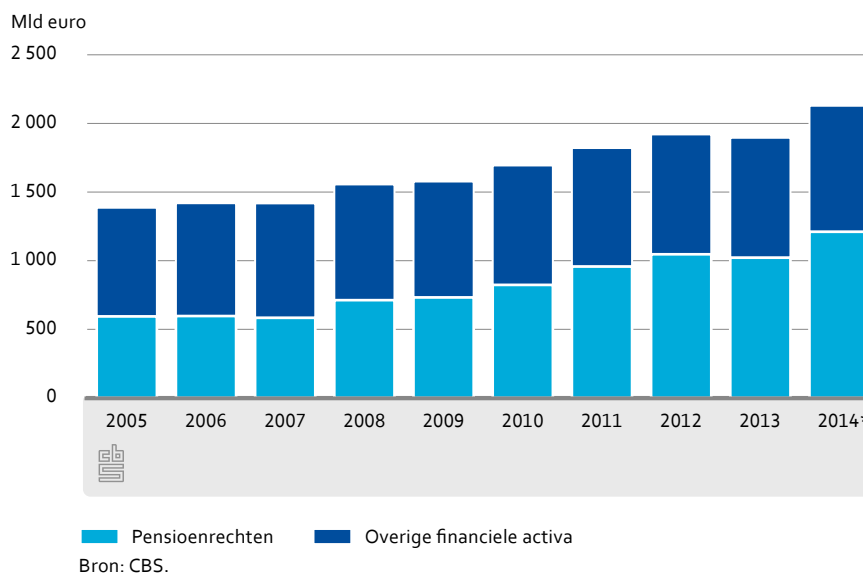
De werkgerelateerde pensioenen spelen een belangrijke rol op de financiële balansen van huishoudens volgens de concepten van de NR. De microstatistieken beschouwen pensioenen niet als vermogen, omdat huishoudens er niet vrij over kunnen beschikken.

³⁾ Internationaal is dit opgepakt door statistische bureaus. Een gezamenlijk Expert Group van Eurostat en de OESO (EGDNA) heeft de methodologie ontwikkeld en geharmoniseerd. Dit heeft geleid tot meerdere studies over de aansluiting tussen de microdata op de macrodata (nationale rekeningen). Hiervoor bestond in Nederland wel de Social Accounting Matrix die in verdelingen van inkomen en bestedingen binnen de huishoudenssector voorzag.

Pas als pensioenuitkeringen betaald worden, wordt het beschouwd als inkomen. De NR heeft een ruimere opvatting en beschouwt de uitkeringen enerzijds als inkomens, maar het verschil tussen de betaalde premies en ontvangen uitkeringen anderzijds ook als besparingen en daardoor de opgebouwde pensioenrechten als vermogen. Weliswaar is dit vermogen niet vrij beschikbaar, maar op termijn zal het wel vrijkomen en in het beschikbaar inkomen vloeien.

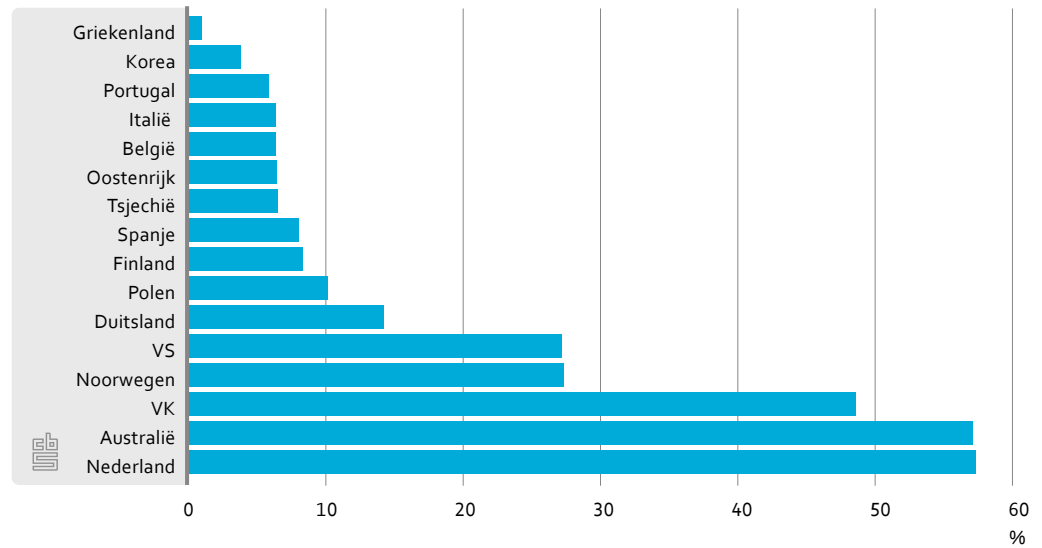
Voor vermogensverdelingen tussen jongeren en ouderen is dit van groot belang. Pensioenvermogen wordt bij de meeste werkgevers opgebouwd tussen het 21e jaar en de pensioenleeftijd. Jongeren hebben dus geen pensioenvermogen, 65-jarigen het meeste. Na de pensioenleeftijd nemen de pensioenrechten af doordat uitkeringen betaald worden en de levensverwachting afneemt. Het negeren van de pensioenrechten geeft daarom een onvolledig beeld. Vooral voor Nederland is dit belangrijk, omdat pensioenen in de totale bezittingen van huishoudens een groot bestanddeel vormen. In 2014 bedroegen de pensioenrechten ruim 1 200 miljard euro, meer dan 50 procent van de totale financiële vorderingen van huishoudens.

2.1 Pensioenrechten en overige financiële activa, ultimostanden

Ook in internationale vergelijkingen is de opname van pensioenen van groot belang. De pot pensioenrechten die in Nederland is opgebouwd is groot ten opzichte van andere landen (Bruil, Schmitz, Gebraad, & Bhageloe-Datadin, 2015). Nederland heeft weliswaar grote hypotheekschulden, maar daar staan ook hoge bezittingen tegenover. Een onvolledige balansopstelling zou een verkeerd beeld schetsen van de vermogenspositie van Nederlandse huishoudens in een internationale vergelijking.

2.2 Pensioenvermogen in % van totale financiële activa van huishoudens, 2014*

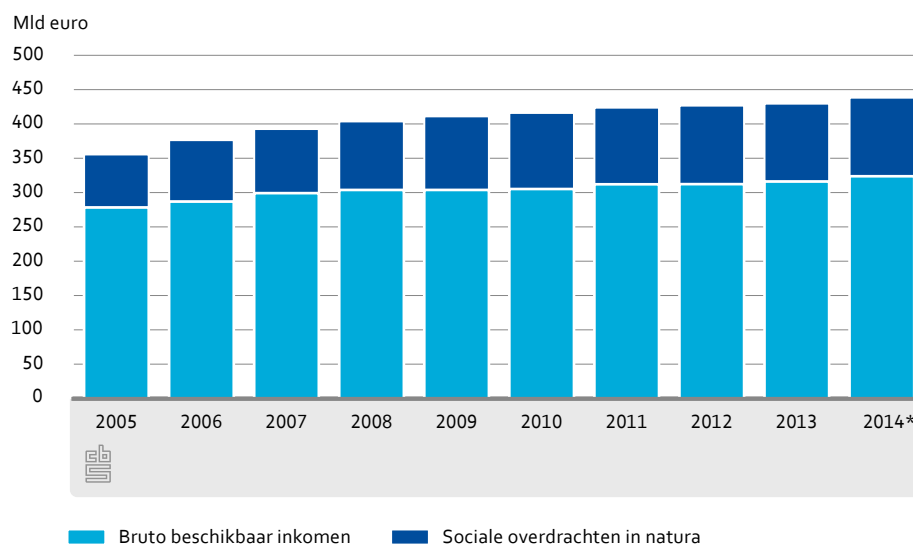

Bron: OESO.

2.2 Alternatief beschikbaar inkomen beter vergelijkbaar

De sociale overdrachten in natura spelen een belangrijke rol bij de inkomensvergelijking tussen landen. Verschillen in uitkeringsregelingen tussen landen kunnen een vertekend beeld geven van de daadwerkelijke verhoudingen. Bij een gelijk beschikbaar inkomen zijn huishoudens in een land waarin de zorguitgaven voornamelijk publiek gefinancierd worden beter af dan huishoudens in een land waarin deze kosten privaat gefinancierd worden. Hetzelfde geldt voor onderwijsuitgaven. Samen met de zorg is dit in Nederland de grootste post binnen de sociale overdrachten in natura. Ook de kwaliteit van de vergelijking in de tijd verbetert wanneer uitgaven van de publieke naar de private sfeer of omgekeerd verschuiven.

2.3 Alternatief bruto beschikbaar inkomen

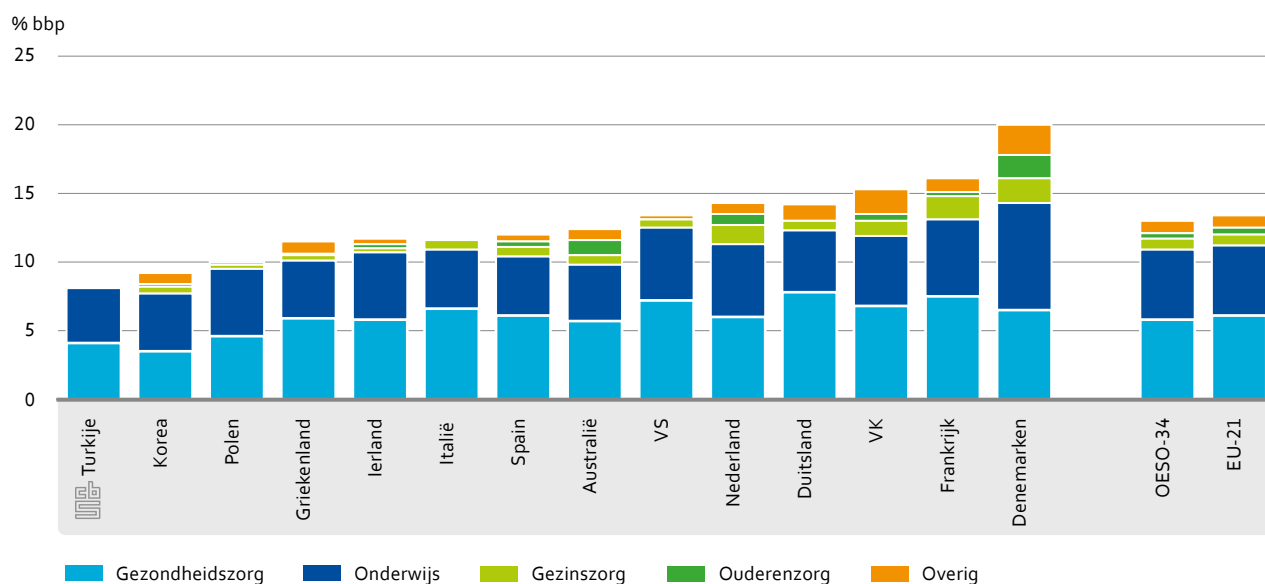
Bruto beschikbaar inkomen   Sociale overdrachten in natura

Bron: CBS.

Door deze uitgaven ook mee te nemen bij het inkomen wordt niet het beschikbaar inkomen beschouwd, maar het alternatief beschikbaar inkomen. In figuur 2.3 is te zien dat het aandeel van de sociale overdrachten in natura in het alternatief beschikbaar inkomen ongeveer 25 procent is. In internationale vergelijkingen is dit het inkomensconcept dat het best gebruikt kan worden.

Internationale verschillen in de omvang van de sociale overdrachten in natura worden in figuur 2.4 zichtbaar. Voor Nederland waren in 2007 de uitgaven hieraan gelijk aan bijna 15 procent van het bbp. Scandinavische landen hebben een hoger aandeel, met Zweden en Denemarken als absolute koplopers. Van de OESO-landen heeft Turkije de laagste uitgaven. Deze uitgaven kunnen de verdelingen tussen huishoudens ook beïnvloeden, omdat ze in een aantal gevallen op specifieke demografische groepen gericht zijn. Onderwijs wordt vooral door jongeren tot 25 jaar genoten, en ouderenzorg door 65-plussers. Het belang van het meenemen van de sociale overdrachten in natura voor de inkomensverdeling is onder meer gegeven door Verbist, Förster & Vaalavuo (2012).

2.4 Uitkeringen in natura, 2007

Bron: OESO, 2011.

Zoals uit de voorbeelden hierboven blijkt, zijn er verschillen tussen de micro- benaderingen en de benadering van NR. Voor de afzonderlijke statistieken⁴⁾ zijn deze verschillen geen probleem, omdat elke statistiek een ander doel beoogt. Om de nationale rekeningen te verrijken met verdelingen naar huishoudens is een zo goed mogelijke aansluiting tussen alle bronnen gemaakt. Deze aansluiting zal de komende jaren continu verbeterd worden. Een groter inzicht in de verschillen tussen bronnen zal niet alleen de verdelingen verbeteren, maar kan ook helpen in de samenstelling van de macrostatistieken. Door de confrontatie

⁴⁾ Voor het samenstellen van deze statistiek is aansluiting gezocht bij het inkomenspanelonderzoek, het budgetonderzoek, de pensioenaansprakenstatistiek, de vermogensstatistiek, onderwijsstatistieken en zorgstatistieken.

met andere bronnen kunnen niveaus en ontwikkelingen van de nationale rekeningen beter bepaald worden. In de volgende paragraaf worden enkele uitkomsten van de inkomens- en vermogensverdeling voor Nederland gepresenteerd.

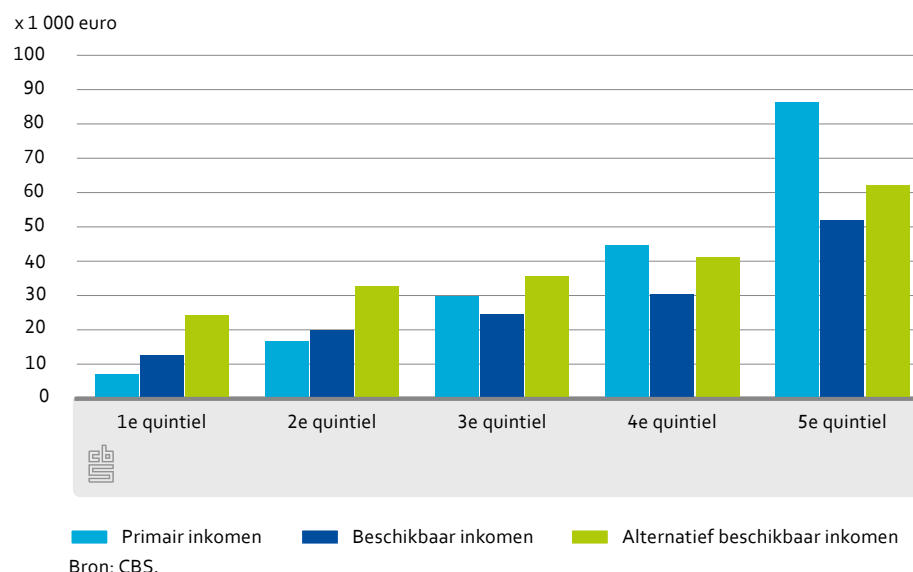
3. Ongelijkheid vanuit diverse invalshoeken

In deze paragraaf wordt getoond dat de afbakening van de gebruikte concepten belangrijk is in de analyse van inkomens- en vermogensverdelingen. Zowel het gebruikte inkomensconcept als het gebruikte vermogensconcept maakt een groot verschil. Ook wordt de invloed van de levenscyclus bekeken. Hiermee wordt getoond dat er een natuurlijke ontwikkeling zit in de verdeling van inkomen en vermogen. Ten slotte wordt het onderscheid tussen inkomen uit arbeid en kapitaal nader belicht.

3.1 Gekozen inkomensbegrip is bepalend voor mate ongelijkheid

In dit onderzoek zijn huishoudens verdeeld naar vijf achtergrondkenmerken; (i) de woonsituatie, (ii) de samenstelling van het huishouden, (iii) de voornaamste bron van inkomen, (iv) de leeftijd van de hoofdkostwinner en (v) het inkomensquintiel. Deze laatste groep verdeelt de huishoudens in vijf gelijke inkomensgroepen van 20 procent van de populatie. Elke groep bestaat uit ruim 1,5 miljoen huishoudens. De huishoudens met het hoogste inkomen zitten in het vijfde quintiel, de huishoudens met het laagste inkomen in het eerste quintiel. Ongelijkheid in inkomen en vermogen richt zich over het algemeen op deze indeling, waarin rijk tegenover arm gezet wordt. Hierbij moet de kanttekening geplaatst

3.1.1 Gestandaardiseerd bruto inkomen naar inkomensquintiel, 2012

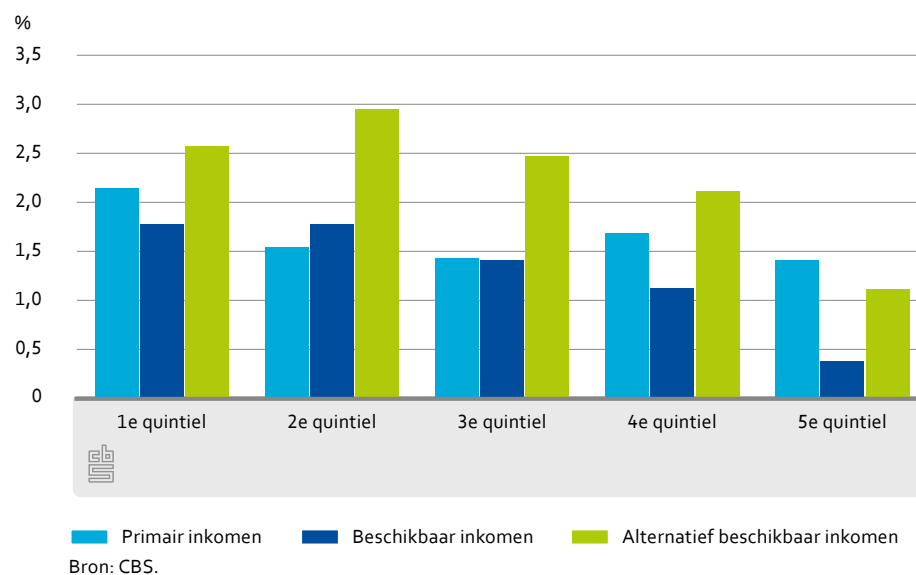

worden dat huishoudens met een laag inkomen wel een hoog vermogen kunnen hebben en dus niet per se arm zijn. Uit figuur 3.1.1 blijkt dat het inkomen voor deze vijf groepen weliswaar ongelijk verdeeld is, maar dat de mate van ongelijkheid sterk verandert met het gekozen inkomensconcept.⁵⁾

Als naar het primair inkomen (het inkomen dat verdiend wordt in loondienst, uit zelfstandige onderneming, uit vermogen, of dat toegerekend wordt aan huizenbezitters) gekeken wordt, dan is het verschil tussen arm en rijk relatief groot. In 2012 was het bruto primair inkomen van het rijkste quintiel twaalf keer zo groot als het inkomen van het eerste quintiel. Deze verhouding verandert sterk als de effecten van de herverdelingen door belastingen en sociale premies en uitkeringen worden meegenomen (het bruto beschikbaar inkomen). De verhouding daalt tot een derde van de oorspronkelijke waarde (4,1). Als ook de uitkeringen in natura meegenomen worden (bruto alternatief beschikbaar inkomen) in het inkomensconcept, dan daalt de ongelijkheid nog verder. Het inkomen van de rijkste huishoudens is dan nog 2,5 keer zo hoog als dat van de armste huishoudens.

Uit figuur 3.1.2 blijkt dat de inkomensongelijkheid per concept een andere ontwikkeling kent. In de periode 2005–2012 groeide het primair inkomen jaarlijks met gemiddeld 1,4 procent tot 2,1 procent voor alle quintielen, maar na herverdeling verandert dit beeld. De groei van het bruto beschikbaar inkomen is voor de rijkste huishoudens beduidend lager dan voor de overige groepen. De overheid heeft door middel van herverdeling een nivellerende invloed op de inkomensverdeling.

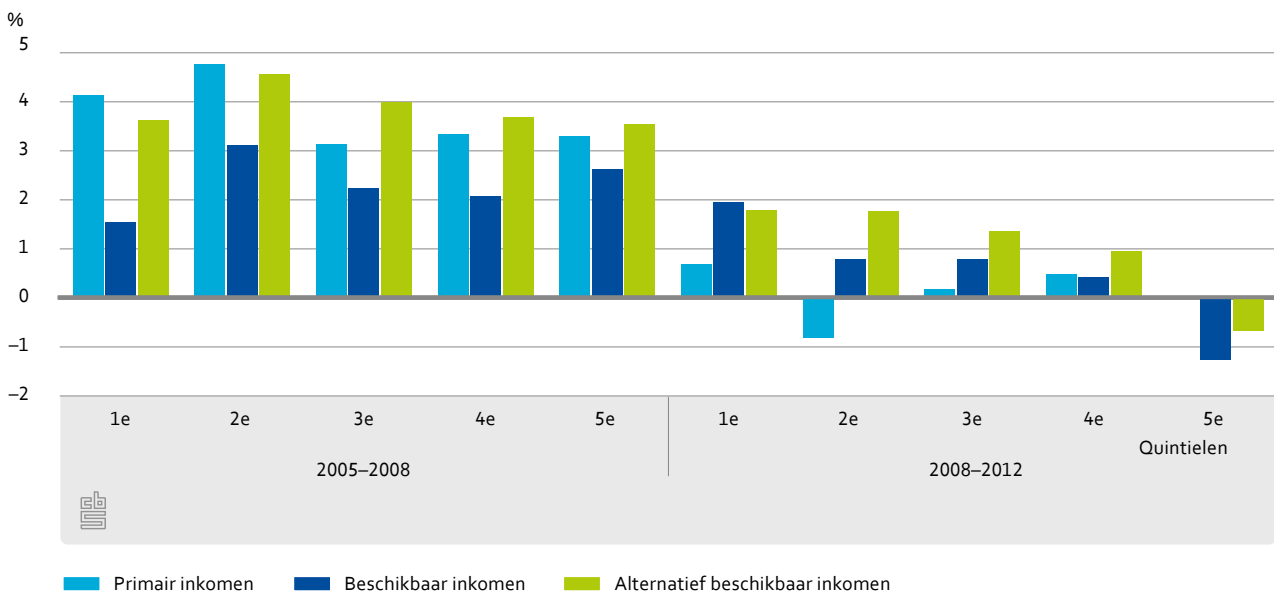
3.1.2 Jaarlijkse groei bruto inkomens naar quintiel, 2005–2012

⁵⁾ De inkomens die in dit artikel gepresenteerd worden zijn allemaal gestandaardiseerd, dat wil zeggen dat het inkomen van elk huishouden is omgerekend naar dat van een eenpersoonshuishouden. Dit maakt huishoudens onderling beter vergelijkbaar.

Als de beschikbare tijdreeks wordt opgedeeld in een pre-crisis periode (2005–2008) en een crisis periode (2008–2012), dan blijkt dat tussen 2005 en 2008 elke huishoudensgroep volgens elk inkomensconcept een positieve jaarlijkse groei kende. In de periode na 2008 is het beeld volledig anders. Door de financiële crisis was de jaarlijkse groei van de primaire inkomens veel lager dan de jaren ervoor. De groei was voor vier van de vijf inkomensgroepen zelfs negatief tot 2011, maar in 2012 is dit niveau enigszins hersteld. Door de herverdeling via belastingen en sociale regelingen ging bijna elke huishoudensgroep er uiteindelijk op vooruit (in beschikbaar en alternatief beschikbaar inkomen), behalve de rijkste 20 procent van de huishoudens. Deze huishoudens in het hoogste quintiel (de ruim 1,5 miljoen huishoudens met het hoogste inkomen) zijn in de periode 2008–2012 vooral meer sociale premies gaan betalen (ruim 3,3 duizend euro voor een eenpersoonshuishouden). Ze hebben ook meer uitkeringen ontvangen, maar niet zoveel als ze extra zijn gaan betalen. In dezelfde periode zijn ook de sociale premies voor het eerste quintiel relatief sterk gegroeid, maar dat wordt gecompenseerd doordat zij minder belasting hebben betaald en ook meer sociale uitkeringen hebben ontvangen. De crisis had duidelijk een nivellerend effect op de inkomensverdeling.

3.1.3 Jaarlijkse groei bruto inkomens naar quintiel

Primair inkomen   Beschikbaar inkomen   Alternatief beschikbaar inkomen

Bron: CBS.

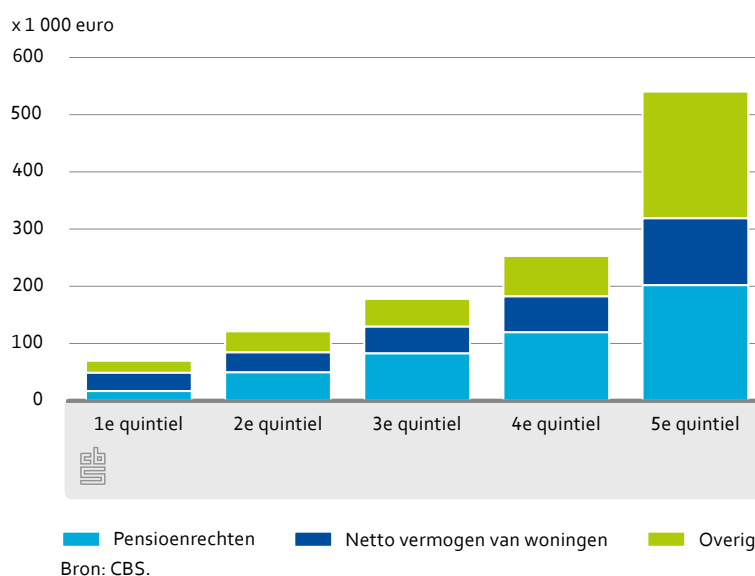
In het vergelijk tussen verschillende jaren moet wel opgemerkt worden dat er ook sprake is van dynamiek tussen de huishoudensgroepen. Een zelfstandige die in 2005 een verlies leed zal dat jaar in het eerste quintiel zitten, maar kan een jaar later wel winst draaien en juist in het vijfde quintiel zitten, net zoals dat een werknemer die werkloos wordt in een lager quintiel zal vallen. De huishoudens met het laagste inkomen in het ene jaar zitten dus niet per definitie elk jaar in het eerste quintiel, net zoals de huishoudens met het hoogste inkomen niet elk jaar rijk hoeven te zijn.

3.2 Invloed van pensioenrechten groot

Zoals eerder is aangegeven, worden in de meeste studies naar vermogensongelijkheid de pensioenen vaak niet meegenomen. De microstatistieken beschouwen het niet als vermogen, omdat huishoudens er niet vrij over kunnen beschikken. Pas als pensioenuitkeringen betaald worden, wordt het beschouwd als inkomen. De NR heeft een ruimere opvatting van vermogen en beschouwen de uitkeringen enerzijds als inkomens, maar het verschil tussen de betaalde premies en ontvangen uitkeringen ook als besparingen en daardoor de opgebouwde pensioenrechten als vermogen.

In figuur 3.2.1 wordt de verdeling van het vermogen (zowel financieel als niet-financieel) per quintiel gegeven. Ook hier zijn de huishoudens ingedeeld naar hoogte van het inkomen, dezelfde indeling als in de voorgaande figuren. Dit geeft een ander beeld dan wanneer vermogensongelijkheid wordt beschouwd door huishoudens in te delen volgens de hoogte van het vermogen. De huishoudens met de laagste inkomens kunnen best een groot vermogen hebben, bijvoorbeeld doordat ouderen in die groep zitten die een leven lang gespaard hebben voor hun oude dag of die hun huis volledig hebben afbetaald.

3.2.1 Jaarlijkse groei bruto inkomens naar quintiel, 2005–2012

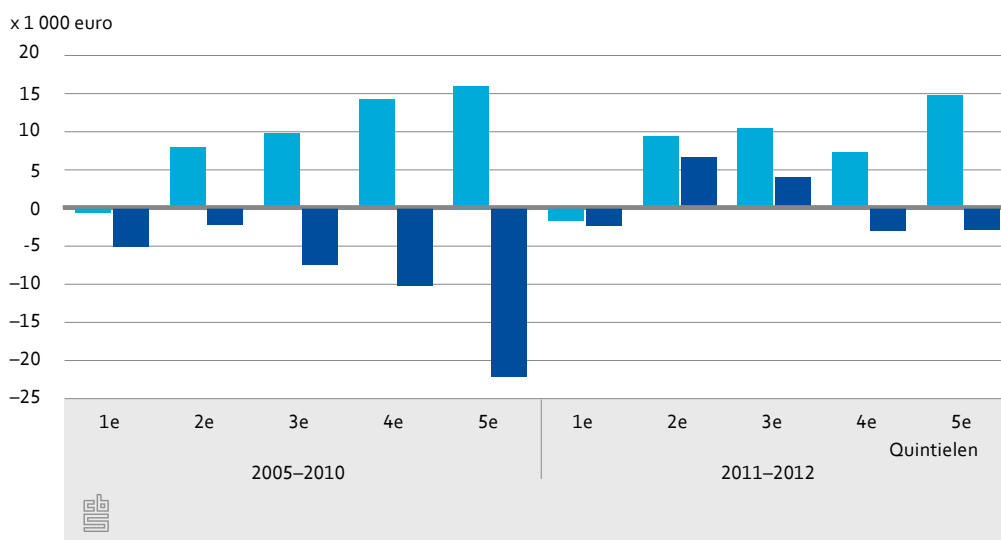
Voor de armste huishoudens is het netto vermogen van een woning (de waarde van woningen inclusief de grond minus de hypotheekschuld) relatief het belangrijkste. Voor de middenklasse geldt dit voor de pensioenrechten en voor de rijkste huishoudens geldt dit voor de overige vermogens (onder andere aandelen- en obligatiebezit en bedrijfsbezittingen). Als ook hier de verdeling vergeleken wordt door de verhouding tussen de huishoudens met het hoogste en het laagste inkomen (Q5/Q1) te nemen, dan is het totale vermogen van de rijkste huishoudens 7,8 keer zo groot als het vermogen van de armste huishoudens. Zonder pensioenrechten is dit 6,4 keer zo groot, een kleiner verschil dan de verschillende inkomensconcepten lieten zien. Door de pensioenrechten mee te nemen worden de verschillen tussen huishoudens met een hoog inkomen en een laag inkomen dus groter. Dit is in tegenstelling tot de bevindingen van Caminada *et al.* (2014) die concluderen dat

de vermogensongelijkheid afzwakt door de pensioenrechten mee te nemen. Zij delen de huishoudens echter in op omvang van het vermogen, waarbij de armste huishoudens een negatief vermogen hebben.

De invloed van de pensioenen op de vermogensverdeling wordt benadrukt als de vermogensontwikkeling per quintiel van 2005 tot 2010 bekeken wordt. Het financieel vermogen⁶⁾ (financiële bezittingen minus de schulden) stijgt voor elk quintiel behalve het eerste, maar als dit exclusief de pensioenrechten bekeken wordt dan slaat dit beeld om. Dan daalt het financieel vermogen juist voor alle huishoudens, maar het meest voor de hoogste inkomens, waardoor de vermogensverschillen kleiner worden. De schulden (voornamelijk de hypotheekschuld) stijgen voor elk quintiel en het aandelen- en obligatiebezit daalt in waarde.

In 2012 is de ontwikkeling t.o.v. 2011 enigszins gelijkmatiger dan tussen 2005 en 2010, behalve voor de rijkste huishoudens. Hun vermogen (exclusief pensioenrechten) daalt als gevolg van gestegen schulden. De armste huishoudens zien hun spaartegoeden en deposito's sterk afnemen. De pensioenrechten zijn tussen 2005 en 2012 sterk gestegen als gevolg van de gedaalde rente die gebruikt wordt om de toekomstige rendementen te bepalen.

3.2.2 Groei van financiële vermogens, inclusief en exclusief pensioenrechten

■ Financieel vermogen ■ Financieel vermogen, exclusief pensioenrechten

Bron: CBS.

Ondanks dat het vermogensconcept in de nationale rekeningen omvangrijker is dan in de meeste microstudies, is het niet alomvattend. Huishoudens bezitten bijvoorbeeld ook human capital; vermogen dat verkregen wordt door opleiding en dat zich uitbetaalt in de verdien capaciteit van huishoudens. Ook de sociale zekerheid kan als een vorm van vermogen beschouwd worden, bijvoorbeeld omdat huishoudens rechten opbouwen voor een AOW-

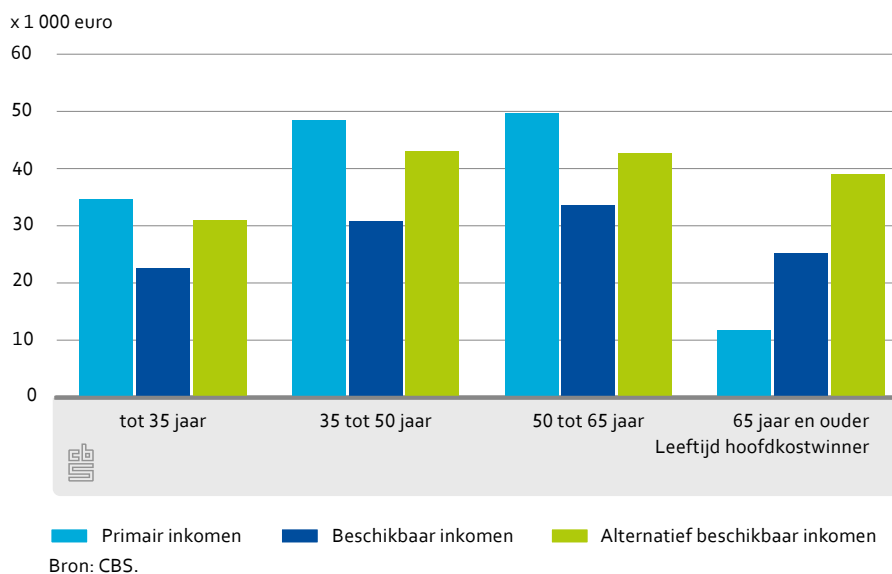
⁶⁾ De periode die hier beschouwd wordt is opgedeeld in twee delen; tot en met 2010 betreffen het data voor de huishoudens inclusief instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens, vanaf 2011 betreffen de data alleen de sector huishoudens. De groei tussen 2005 en 2012 presenteren zou daarom een vertekend beeld geven, beter is het om dit in twee periodes op te delen.

pensioen. Deze opvattingen van vermogen vallen niet binnen de reikwijdte van de nationale rekeningen. De rechten die zijn opgebouwd in de AOW-pensioenregeling zijn wel op een vergelijkbare manier als de werkgerelateerde pensioenen in kaart gebracht door Bruil *et al.* (2015).

3.3 Levenscyclus en ongelijkheid

Inkomensverschillen tussen huishoudens hangen niet alleen samen met het gekozen inkomensbegrip, maar ook met de levensfase van een persoon. Vanuit de economische literatuur geeft de Lifecycle Hypothesis (Modigliani & Brumberg, 1954) een mogelijke verklaring. Deze hypothese stelt dat de timing van inkomensvorming en het bevredigen van consumptiebehoeften ongelijk is. Er zijn grofweg drie levensfasen te onderscheiden. Jongeren hebben vaak een laag inkomen omdat ze nog studeren of omdat ze aan het begin van hun loopbaan staan. Als hun inkomen niet voldoende is om hun consumptie te dekken dan wordt dit opgelost door te lenen (ontsparen). In de tweede levensfase, waarin voltijd gewerkt wordt, ligt het inkomen hoger dan de consumptie en kan er gespaard worden. Bij pensionering gaat de derde fase in, dan valt het inkomen terug en worden spaartegoeden aangesproken, al dan niet afkomstig uit de pensioenpot.

3.3.1 Bruto inkomens naar leeftijd hoofdkostwinner, 2011

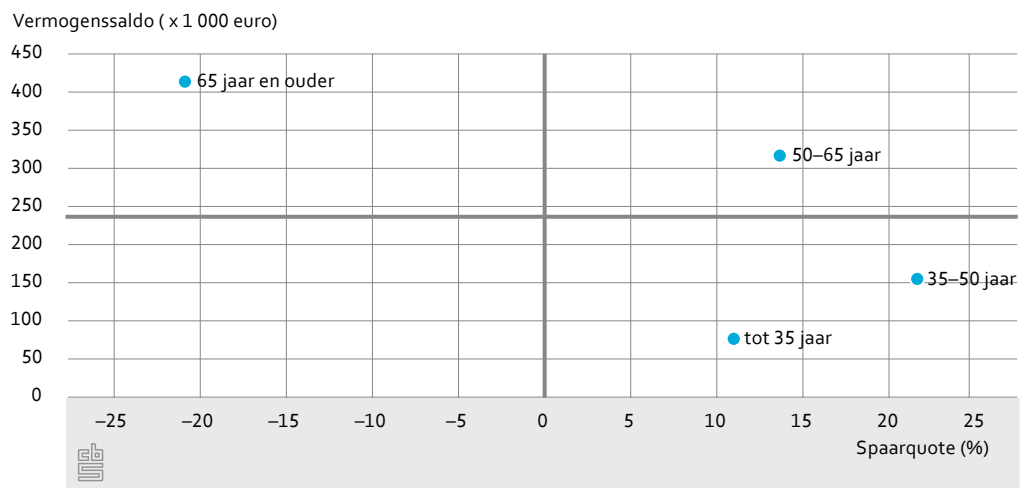
Het primair inkomen (afkomstig uit arbeid en kapitaal) van Nederlandse huishoudens neemt toe naarmate de hoofdkostwinner ouder wordt.⁷⁾ Als de kostwinner ouder dan 65 is geworden dan daalt het primair inkomen fors, omdat de inkomsten voornamelijk uit pensioenuitkeringen bestaan. De verhouding tussen de rijkste groep (50–65 jaar) en de armste (65+) is voor het primair inkomen een factor 4,2.

⁷⁾ In deze statistiek is de levensfase benaderd door de leeftijd van de hoofdkostwinner te nemen als referentiekenmerk. Wie de hoofdkostwinner is wordt bepaald door de samenstelling van het huishouden en de hoogte van het inkomen.

Het verschil in beschikbaar inkomen tussen levensfase is kleiner. Nu wordt ook rekening gehouden met betaalde belastingen en sociale uitkeringen, waaronder de AOW uitkeringen en de werkgerelateerde pensioenuitkeringen. Voor de 65-plussers zijn deze laatste uitkeringen uiteraard van groot belang. De armste groep op basis van het beschikbaar inkomen is nu de groep met de jongste huishoudens tot 35 jaar. De oudere huishoudens ontvangen tenslotte ook meer aan sociale uitkeringen in natura doordat ze relatief veel zorgkosten maken. De ongelijkheidsmaat hoogste/laagste is voor het alternatief beschikbaar inkomen gedaald naar 1,4, waarbij de groep huishoudens tussen de 35 en 50 jaar het rijkst is en de jongeren het armst.

De besparingen volgen het verloop zoals dat in de economische theorie hierboven behandeld is. In figuur 3.3.2 is de spaarquote afgezet tegen het gestandaardiseerd vermogen.⁸⁾ Op de horizontale as staat de spaarquote (de besparingen als percentage van het alternatief beschikbaar inkomen), deze kan positief of negatief zijn. Op de verticale as staat het vermogen. Deze as snijdt bij 242 duizend euro; het gemiddeld gestandaardiseerd vermogen van een Nederlands huishouden. Huishoudens boven de lijn hebben meer vermogen dan gemiddeld, huishoudens onder de lijn juist minder. De levenscyclus is hierin goed te zien; jongeren tot 35 jaar hebben het laagste vermogen, maar sparen wel. De spaarquote is echter het grootst voor de groepen die het meeste werken, de huishoudens tussen 35 en 50 jaar en tussen 50 en 65 jaar. Voor die beide groepen stijgt ook het vermogen. Voor de eerste groep is dat nog lager dan gemiddeld, maar huishoudens ouder dan 50 jaar hebben een bovengemiddeld vermogen. Voor de oudste huishoudens van geldt dat de spaarquote weliswaar sterk negatief is, omdat de pensioenuitkeringen als ontsparingen worden gezien, maar dat daar wel een groot vermogen tegenover staat.

3.3.2 Spaarquote en vermogen naar leeftijd hoofdkostwinner, 2012

Bron: CBS.

⁸⁾ Het standaardiseren van vermogen is minder gebruikelijk dan het standaardiseren van inkomens. De vermogensstatistiek van CBS doet dit niet, omdat de uitkomsten sterk afhankelijk zijn van de levensfase van een huishouden. De hier gepresenteerde statistiek biedt naast gestandaardiseerde waarden ook de mogelijkheid om gemiddelden of totalen te beschouwen.

3.4 Arbeid ten opzichte van kapitaal

De verdeling van vermogens heeft sinds het verschijnen van Capital in the Twenty First Century van Piketty veel aandacht gekregen. Volgens Piketty is de verdeling van arbeid en kapitaal ongelijk en omdat het rendement op kapitaal (vermogen) groter is dan de groei van inkomens uit arbeid ($r > g$), zal vermogen steeds belangrijker worden. Deze fundamentele divergerende kracht zoals Piketty het noemt, is geen universele waarheid, maar wordt op empirische gronden vastgesteld. Hieronder zal worden gekeken in hoeverre dit voor Nederland geldt.

Tabel 3.4.1 geeft de groeicijfers van inkomens weer zoals die voor Nederland gelden in de periode 2005–2012, en nader gespecificeerd naar 2005–2008 en 2008 en later. Deze groeicijfers zijn gebaseerd op de componenten van het bruto primaire inkomenssaldo voor de huishoudens. De inkomensvorming van de andere sectoren van de economie (zoals financiële en niet-financiële ondernemingen) is hierin niet meegenomen. De groei van het inkomen uit vermogen van huishoudens (r) ligt gemiddeld over de hele periode hoger dan de groei van inkomens uit arbeid en productie (g). Dat het rendement op kapitaal hoger ligt dan het inkomen uit arbeid volgt de stelling van Piketty, maar ook hier zijn duidelijke verschillen te zien in de onderzochte periode. Tussen 2005 en 2008 daalt het saldo inkomen uit vermogen (-6 procent), voornamelijk omdat de betaalde rente sterk is toegenomen. Het inkomen uit arbeid en productie stijgt sterk in deze jaren (5 procent). In de jaren na 2008 daalt de betaalde rente juist sterk (meer dan 10 miljard euro), en nemen de winstuitkeringen en de ontvangen rente ook af, maar minder dan de daling van de betaalde rente. Per saldo kent het ontvangen inkomen uit vermogen daarom een jaarlijkse groei van 11 procent in deze jaren, tegenover nul procent voor het inkomen uit arbeid en productie.

3.4.1 Gemiddeld jaarlijks rendement op arbeid en kapitaal

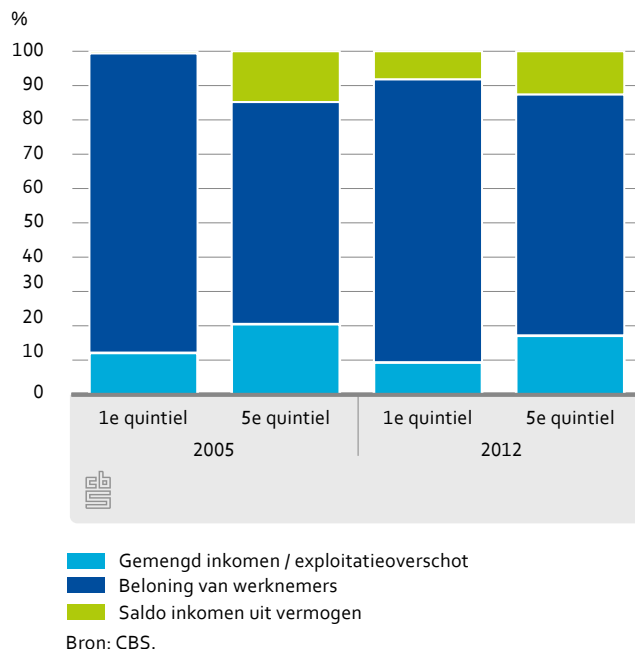
	Inkomen uit vermogen	Inkomen uit arbeid
	%	
2005–2012	3	2
2005–2008	-6	5
2008–2012	11	0

Bron: CBS.

Piketty laat onder meer zien dat het inkomen uit vermogen steeds belangrijker wordt naarmate men stijgt in de inkomensverdeling. In de uitkomsten voor Nederland in 2005 was het aandeel van het inkomen uit vermogen voor het onderste quintiel slechts één procent van het primair inkomen, tegenover 15 procent in het hoogste quintiel. In 2012 was dit verschil een stuk kleiner. Het aandeel in het primair inkomen van de rijkste huishoudens nam af doordat de dividenden in 2012 ongeveer 4 miljard euro lager liggen dan in 2005. Deze worden voor het grootste deel aan de rijkste huishoudens toegerekend, daardoor komt de daling bij hen ook het hardst aan. De groei van het inkomen uit vermogen voor de totale populatie komt vooral uit de toegerekende rendementen van pensioenfondsen. Het inkomen dat deze fondsen behalen op beleggingen met pensioengeld wordt als inkomen gezien van de huishoudens van wie dit pensioenvermogen is. Dit is in 2012 ruim 10 miljard euro hoger

dan in 2005 en gelijkmatiger over de huishoudensgroepen verdeeld dan de daling van de dividenden. Dit is de reden van de stijging van het aandeel van inkomen uit vermogen voor het eerste quintiel.⁹⁾

3.4.2 Opbouw bruto primair inkomen van het hoogste en laagste quintiel

Piketty benadrukt in zijn onderzoek de topinkomens (Piketty, 2014, p. 356). Voor de Verenigde Staten kijkt hij bijvoorbeeld naar de (primaire) inkomensopbouw van het hoogste inkomensdeciël (de 10 procent hoogste inkomens), en vergelijkt deze tussen 1929 en 2007. Hij komt tot de conclusie dat in 2007 het aandeel van arbeid in het primaire inkomen van de inkomens tussen het 90e en het 95e percentiel ongeveer 85 procent is en dat van inkomen uit vermogen bijna 10 procent. Voor de rijkste 0,01 procent is het aandeel van kapitaal echter 70 procent en dat van arbeid minder dan 20 procent. Deze nieuwe statistiek wordt op een hoger aggregatieniveau gemaakt, namelijk 20-procentsgroepen, en is daardoor niet in staat dit detailniveau te evenaren.

4. Conclusie

De laatste jaren is veel onderzoek gedaan naar de verdelingen achter de macrocijfers. In eerste instantie was dit geïnspireerd door het werk van Stiglitz, Sen en Fitoussi (2009) en recentelijk door Piketty (2014). Beide publicaties hechten veel waarde aan de koppeling

⁹⁾ Koerswinsten worden hier niet meegenomen, omdat er slechts informatie over eindbalansen is. Het verschil tussen twee eindbalansen is niet alleen het gevolg van koerswinsten of -verliezen, maar ook van aankopen en verkopen. Deze twee effecten zijn op macro niveau wel uit elkaar te halen, maar voor huishoudensgroepen niet.

tussen de nationale rekeningen en de microstatistieken, die de verdelingen op individueel of huishoudensniveau bevatten. In dit artikel is deze koppeling voor Nederland gemaakt en zijn voor een reeks van acht jaren de verschillen binnen de huishoudenssector gepresenteerd. De nationale rekeningen zijn het raamwerk waarbinnen deze verdelingen gepresenteerd worden. Doordat de NR opgesteld wordt binnen internationaal geldende regels, zijn de uitkomsten vergelijkbaar tussen landen, als ook in de tijd. Dit geldt in het bijzonder voor de pensioenen en sociale overdrachten in natura, die in deze nieuwe statistiek meegenomen zijn.

Het artikel bevat geen waardeoordeel over de mate van ongelijkheid, en heeft niet als doel om beleidsaanbevelingen te doen. Wel laat dit artikel zien dat de gekozen concepten, perioden en dimensies van groot belang zijn voor de uitkomsten en conclusies. Als inkomensongelijkheid beschouwd wordt dan is het van groot belang om duidelijk te hebben welk inkomensconcept gebruikt wordt, omdat herverdeling in Nederland de ongelijkheid drastisch vermindert. Bij vermogensongelijkheid geldt dat de verschillen groter worden als pensioenrechten meegenomen worden, al is de invloed van de pensioenrechten op de gebruikte ongelijkheidsmaatstaf in dit artikel kleiner dan de invloed van de sociale regelingen.

Ook de gekozen periode is van belang. De reeks die gepubliceerd wordt is weliswaar kort vergeleken bij de omvangrijke werken van Piketty (2014) internationaal en Wilterdink (2015) nationaal, maar maakt wel duidelijk dat huishoudens verschillend reageren op economische ontwikkelingen. Dit blijkt vooral uit de ontwikkeling van kapitaal tussen 2005 en 2012; de afname van de dividenden komt vooral bij de rijkste huishoudens terecht, terwijl de toename van de toegerekende rendementen van pensioenfondsen gelijkmatiger over de huishoudens is verdeeld. Hierdoor neemt het aandeel van kapitaal in het primair inkomen toe voor de armste huishoudens en af voor de rijksten.

De nieuwe statistiek omvat meer dimensies dan rijk en arm. Ook de verdeling tussen jong en oud is te maken. Uit dit artikel blijkt dat de vermogensverdeling een natuurlijke oorzaak in de levenscyclus kent; huishoudens bouwen vermogen op dat aangewend kan worden als het inkomen wegvalt. De hier gepresenteerde uitkomsten zijn slechts een fractie van de beschikbare verdelingen die beschikbaar zijn op StatLine.

5. Bibliografie

Bruil, A., & Koymans, M. (2014). *Measuring inequalities in the Dutch household sector*. Den Haag/Heerlen: Statistics Netherlands.

Bruil, A., Schmitz, C., Gebraad, J., & Bhageloe-Datadin, R. (2015, augustus 31). *Totale pensioenaanspraken van Nederland in beeld. AOW vergt meer geld dan aanvullend pensioen*. Opgehaald van www.cbs.nl: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/857C6E4C-312E-4C7E-AEFA-5CB882DB7218/0/2015totalepensioenaansprakenvannederlandinbeeld.pdf>.

Caminada, K., Goudswaard, K., & Knoef, M. (2014, Juni 27). *Vermogen in Nederland gelijkververdeeld sinds eind negentiende eeuw*. Opgehaald van Me Judice: <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/vermogen-in-nederland-gelijker-verdeeld-sinds-eind-negentiende-eeuw>.

Caminada, K., Goudswaard, K., & Knoef, M. (2015, maart 14). *Belasting aan de top: geen spoor van groeiende ongelijkheid*. Opgehaald van Me Justice: <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/belasting-aan-de-top-geen-spoor-van-groeiende-ongelijkheid>.

CBS. (2014). *Het interpreteren van cijfers over vermogensongelijkheid heeft nuance*. Opgehaald van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/inkomen-bestedingen/publicaties/artikelen/archief/2014/2014-vermogensongelijkheid-achtergrondinfo-met-voorbeelden-2014-art.htm>.

CBS. (2014a). *Welvaart in Nederland 2014*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Commission of the European Communities. (2009). *GDP and beyond Measuring progress in a changing world*. Brussels.

European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Bank. (2009). *System of National Accounts 2008*. New York: United Nations.

Eurostat. (2013). *European System of Accounts ESA 2010*. Luxembourg: Eurostat.

IMF/FSB. (2009). *The Financial Crisis and Information Gaps. Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors*. http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_091029.pdf.

Modigliani, F., & Brumberg, R. H. (1954). Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data. In K. K. Kurihara (Red.), *Post-Keynesian Economics* (pp. 388-436). New Brunswick: Rutgers University Press.

OECD. (2008). *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. OECD Publishing.

OECD. (2011). *Divided we stand: Why Inequality Keeps Rising*. OECD Publishing.

Piketty, T. (2014). *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam | Antwerpen: De Bezige Bij.

Salverda, W. (2015, april 13). *Vermogensongelijkheid op recordhoogte*. Opgehaald van Me Justice.

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Opgehaald van www.stiglitz-sen-fitoussi.fr.

Verbist, G., Förster, M. F., & Vaalavuo, M. (2012). *The Impact of Publicly Provided Services on the Distribution of Resources: Review of New Results and Methods*. OECD Publishing.

Wilterdink, N. (2015). *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850*. Amsterdam: Van Gennep.

WRR. (2014). *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid* (WRR-Verkenning nr. 28 ed.). (M. Kremer, M. Bovens, E. Schrijvers, & R. Went, Red.) Amsterdam: Amsterdam University Press.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2014–2015	2014 tot en met 2015
2014/2015	Het gemiddelde over de jaren 2014 tot en met 2015
2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2014 en eindigend in 2015
2012/'13–2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2012/'13 tot en met 2014/'15

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Studio BCO, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.